

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФРУСТРАЦІЙНИХ РЕАКЦІЙ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ТИПУ ОСОБИСТОСТІ У ПРАЦІВНИКІВ МНС

Анотація

Ушакова І.М. Дослідження особливостей фрустраційних реакцій в залежності від типу особистості у працівників МНС.

У статті розглянуто питання фрустраційних реакцій працівників МНС в залежності від типу особистості. Показано, що існує статистично значуща різниця у типах та напрямках фрустраційних реакцій у таких соціальних типів особистості, як артистичний та соціальний.

Ключові слова: фрустрація, фрустраційна реакція, соціальний тип особистості.

Аннотация

Ушакова И.М. Исследование особенностей фрустрационных реакций в зависимости от типа личности у сотрудников МЧС

В статье рассмотрены вопросы фрустрационных реакций сотрудников МЧС в зависимости от типа личности. Показано, что существует статистически достоверная разница в типах и направлениях фрустрационных реакций у таких социальных типов личности, как артистический и социальный.

Ключевые слова: фрустрация, фрустрационная реакция социальный тип личности.

Annotation

Ushakova I. Research of frustration reactions depending on the type of individual employees of Ministry of Emergency Situations.

The article deals with the question frustration reactions employees of Ministry of Emergency Situations based on personality type. It is shown that there is a statistically significant difference in the types and areas of frustration reactions in such social personality types as artistic and social.

Keywords: frustration, frustration reaction, social personality type.

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. У сучасному суспільстві все більшого поширення набувають діяльності, які побудовані на основі спілкування в системі «людина - людина». Від якості взаємодії в них залежить професійна компетентність і можливість збереження особистої ідентичності. Особливо актуальним це є в системі МНС,

де часті стресові ситуації загострюють фрустрацію співробітників і ставлять психологів перед необхідністю попередження й боротьби з такими станами людини, а також навчання їх навичкам саморегуляції. Вивчення особливостей фрустраційних реакцій, зіставлення їх з особливостями особистості може допомогти виявити соціально адаптованих людей, що вміють продуктивно розв'язувати фруструючі ситуації, що конче потрібно для успішного ведення діяльності, для складання навчальних програм і правильного відбору кадрів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Фрустрація - психічний стан напруги, тривоги, відчаю, який виникає при зіткненні людини з нездоланими перешкодами (реальними або уявними) на шляху до досягнення значущих цілей, задоволення потреб. Необхідними ознаками фруструючої ситуації, відповідно до більшості визначень, є наявність сильної вмотивованості досягнення мети (задоволення потреби) і перешкоди, що перешкоджає цьому досягненню. Сила фрустрації залежить від ступеня значущості поведінки, що блокується, і від суб'єктивної близькості досягнення мети. Найчастіше реакцією на стан фрустрації є виникнення внутрішньої тенденції до агресивності, яка або стримується, проступаючи у вигляді дратівливості, або відкрито проривається у вигляді гніву і може спричинити за собою афект [2].

Фруструючі ситуації класифікуються за характером «бар'єрів». Наприклад, А. Маслоу розрізняє базові, природжені психологічні потреби (у безпеці, повазі й любові), фрустрація яких носить патогенний характер, і набуті потреби, фрустрація яких не викликає психічних порушень. Бар'єри, що знаходяться на шляху індивіда до мети, можуть бути фізичні, біологічні, психологічні і соціокультурні. Згадаємо також розподіл перешкод на зовнішні й внутрішні (Т. Дембо): внутрішні перешкоджають досягненню мети, а зовнішні не дають індивідові вийти із ситуації. К. Левін, аналізуючи зовнішні в цьому сенсі бар'єри, застосовувані дорослими для керування поведінкою дитини, розрізняє фізичні, соціологічні та ідеологічні [3].

Оскільки фрустрація практично завжди пов'язана з напругою, необхідно розглянути можливі варіанти розрядки. Вона може приймати різні форми:

а) рухове збудження – безцільні та неупорядковані реакції;

б) апатія, втеча, які можуть бути як чисто фізичними, так і психологічним;

в) агресія й деструкція. При цьому відмітимо, що не всяка агресивна реакція є негативною: деякі дії можуть бути цілком доречними й ефективними для досягнення поставленої мети. Агресивна поведінка є негативною при підміні предмета, тобто, коли об'єкт агресії не є причиною фрустрації;

г) стереотипія – тенденція до сліпого повторення фіксованої поведінки.

д) регресія, яка розуміється або як звертання до поведінкових моделей, що домінували в більш ранні періоди життя індивіда, або як «примітивізація» поведінки або зниження якості виконання.

е) пригнічення або витіснення, які часто розглядаються як негативне явище, пов'язане із сексуальністю. Насправді, пригнічення й витіснення є негативною реакцією тільки в тому випадку, коли вони приймають форму простої блокади, без нової переорієнтації. У цих умовах пригнічення не усуває нервової напруги, викликаного ситуацією фрустрації. Зазвичай же ця напруга дає поштовх для дії, що заміщає, прийнятної для оточуючих. Поведінка є позитивною, якщо вона дозволяє задовольнити пригнічену потребу.

К Ізард звертає увагу на те, що виникнення фрустрації обумовлено не тільки об'єктивною ситуацією, але і залежить від особливостей особистості. Так, невиправдано висока самооцінка і пов'язаний з нею завищений рівень домагань неминуче приводять до зіткнення реальних можливостей людини і важкості тих завдань, які вона перед собою необачно ставить [1].

Майже всі дослідження фрустрації як психічного стану, що виникає при наявності перешкоди на шляху до досягнення мети, можуть бути віднесені до двох великих груп. Першу складають роботи фрейдистської, психоаналітичної орієнтації, другу — дослідження бихевіористського напрямку. З певними застереженнями роботи С. Розенцвейга можна віднести до останніх, і саме в них поняття фрустрації було розроблено найбільше докладно - введено поняття про фрустраційну толерантність та описано змістовні аспекти реакцій людини в умовах фрустрації: спрямування агресії (екстра-, інтра-, імпульсивні реакції) і

типи реакції (з фіксацією на перешкоді, на его-захисті, на задоволенні потреби). Саме уявлення цього автора й лягли в основу нашого дослідження.

Оскільки наша робота присвячена виявленню зв'язку між реакціями фрустрації та типами особистості, необхідно також визначити теоретичні положення, які стосуються соціального типу особистості. Аналіз літератури свідчить, що в особистості найбільш важливим є те істотне, типове, що закономірно формується в конкретно-історичній системі соціальних відносин, у рамках певного класу або соціальної групи, соціального інституту й соціальної організації, до яких належить дана особистість. Аналіз і узагальнення саме цих, набутих у взаємодії із середовищем у широкому сенсі особливостей особистості й дозволяє говорити про соціальний тип особистості [3].

Відповідно до типології особистості американського психолога Дж. Холланда, розрізняють шість психологічних типів людей: реалістичний, інтелектуальний, соціальний, конвенціональний (стандартний), підприємливий, артистичний. Кожен тип характеризується певними особливостями темпераменту, характеру тощо, у зв'язку із цим певному психологічному типу особистості відповідають професії, у якій людина може досягти найбільших успіхів. Безумовно, цей тип пов'язано і з фрустраційними реакціями та їх особливостями.

З метою виявлення взаємозв'язку між типом особистості й реакцією на фрустрацію застосовувалися такі методика, як опитувальник Дж. Холланда «Взаємозв'язок типу особистості та сфери професійної діяльності» і тест вивчення фрустраційних реакцій (С. Розенцвейг). Математично достовірність відмінностей визначалась за допомогою кутового перетворення Фішера. У дослідженні прийняло участь 56 осіб у віці від 17 до 40 років, в основному, чоловіки: курсанти різних курсів НУЦЗУ та працівники МНС з різним стажем роботи.

Виклад основного матеріалу. Результати, які ми отримали за допомогою першої з названих методик, дозволили нам сформулювати дві експериментальні групи, виходячи з типу особистості досліджуваних. Дж. Холланд виділяє шість

таких типів, названих вище. У нашому дослідженні не було виявлено випробуваних, які належать до реалістичного й конвенціонального типів. Число особистостей, які демонструють інтелектуальний і підприємливий тип настільки мале (по 5,25%), що його, ймовірно, можна зігнувати. Тому надалі ми будемо говорити про дві групи випробуваних: із соціальним типом особистості (53,6 % вибірки) і з артистичним (35,9 %). Їх опис відповідає назвам, тому згадаємо лише, що особистості, що відносяться до соціального типу, найбільшою мірою підходять для роботи в системах «людина-людина» і, зокрема, в екстремальних ситуаціях. Що стосується артистичного типу, то в ситуаціях труднощів вони губляться й не здатні на активні дії, але при цьому вони емпатійні й тонко відчують стан інших людей, що також дає їм можливість бути продуктивними саме в системі міжособистісних відносин.

Результати дослідження фрустраційних реакцій можна представити наступним чином (табл. 1).

Таблиця 1.

Особливості фрустраційних реакцій у працівників МНС з різним типом особистості (в %)

		Тип особистості		φ	р
		Артистичний	Соціальний		
Тип реакції	ЕД>NP>ОД	73,3	95,0	1,65	0,05
	ОД>ЕД>NP	26,7	5,0	1,89	0,05
Напрямок реакції	М>Е> І	73,3	15,0	2,54	0,01
	Е>М> І	3,3	70	3,40	0,01
	Е> І >М	23,4	15,0	1,58	-
Рівень співвідношення відповідей Е та І	Низький	70,0	5,0	3,13	0,01
	Середній	3,3	60,0	2,87	0,01
	Високий	26,7	35,0	1,61	-

Як бачимо, існують певні відмінності у фрустраційних реакціях різних типів особистості. Насамперед, вони проявляються в спрямованості реакцій.

Якщо у артистичного типу переважають імпульсивні реакції (М - фруструюча ситуація розглядається особистістю як малозначна, як відсутність будь-чиєї провини або як щось таке, що може бути виправлено саме собою, варто тільки почекати й подумати), то представники соціального типу демонструють, в основному, екстрапульсивні (Е - спрямовані на живе або неживе оточення) реакції. Такі дані відповідають характеристикам соціальних типів особистості, в яких відмічається більша агресивність і екстравертність соціального типу а також низька активність та фаталізм артистичного типу.

Ці дані підтверджуються показниками рівня співвідношення відповідей Е и І у ситуаціях обвинувачення й перешкоди. Якщо в першій групі (артистичний тип) цей показник, в основному, нижче середнього (в 70,0 % випадків), то в другій (соціальний тип особистості) – середній і вище 95,0 %).

Виявлена також значуща різниця в типах реакцій у представників різних типів особистості. І хоча переважна кількість відповідей відноситься до реакцій з фіксацією на самозахисті (ЕД), але якщо у досліджуваних соціального типу особистості майже всі відповіді (95,0 %) мають таку характеристику, то у артистичних особистостей спостерігається дещо різноманітність відповідей (крім описаного вище співвідношення з перевагою реакцій ЕД, виявлено також 26,7 % випадків переваги реакцій з фіксацією на перешкоді - ОД).

Висновки та перспективи. Таким чином, можна констатувати, що між типом особистості й реакцією на фрустрацію існує певний взаємозв'язок і ми плануємо продовжити її вивчення надалі з метою більш повного аналізу й розробки рекомендацій керівникам і самим досліджуваним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горанчук В.В. Психология делового общения и управленческих воздействий [Текст] /В.В. Горанчук. – СПб. - М.: Ваклер, 2003 – 288 с.
2. Дерябо С.Д. Гроссмейстер общения [Текст] /С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин. – СПб.: Питер, 1996 – 326 с.
3. Робер М.-А. Психология индивида и группы [Текст]. Пер. с франц. /М.-А. Робер, Ф. Тильман. –М.: Прогресс, 1988 – 256 с.